

КОЛОС
Олена Миколаївна,
ст. наук. співроб. лабораторії
екологічних досліджень
Інституту рибного господарства
УААН
(м. Київ)

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ РИБНИЦТВА В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Висвітлюються передумови появи наукового підґрунтя ставового рибництва в Україні до початку ХХ ст.

Освещаются предпосылки появления научных основ прудового рыбоводства в Украине к началу ХХ ст.

Pre-conditions of appearance of scientific subsoil of pond fish-farming light up in Ukraine to beginning of XX century.

Актуальність проблеми в узагальненні історичного досвіду становлення наукових досліджень у галузі ставового рибництва, а також вивчення національних особливостей та динаміки розвитку вітчизняної рибогосподарської діяльності. Метою дослідження є висвітлення передумов появи наукового підґрунтя ставового рибництва в Україні.

Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності, історизму, які передбачають об'єктивний опис і аналіз подій, явищ на основі науково-критичного використання різноманітних джерел. Під час роботи були використані проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та статистичний методи.

В історії розвитку рибогосподарської діяльності відомо багато різноманітних технологічних схем вирощування риби, основною відмінністю яких є рівень інтенсифікації виробництва. Найтривалішу історію розвитку та усталені традиції має ставове рибництво, тобто розведення і вирощування риби в спеціально збудованих або ж пристосованих для цього ставах та інших відносно невеликих штучно створених, а іноді і природних водоймах, у тому

числі і тих, що одночасно використовуються для інших господарських потреб.

Будівництво та експлуатація ставів на території нинішньої України здійснювались уже в XIV–XV ст., вдосконалювалось у XVI–XVII ст. Сучасне ставове господарство характеризується високими показниками рибопродуктивності, що за інтенсивних форм вирощування риби може перевищувати товарну продукцію 3000–4000 кг з 1 га ставової площі, в той час як промислова рибопродуктивність природних водойм, як правило, не перевищує 50-60 кг з 1 га.

Теоретичні основи ставового рибництва зумовлені певними традиціями і науковими уявленнями, процеси формування яких тривали багато років, тому для об'єктивного визначення перспектив його ефективного розвитку значний інтерес представляє з'ясування історичних аспектів походження і становлення окремих наукових концепцій, теоретичної та нормативно-технологічної бази цього превалюючого напрямку вітчизняної рибогосподарської діяльності.

На Русі риба з давніх-давен була одним з улюблених і цінних продуктів харчування. В наших пращурів риба користувалася великою популярністю. У 880–890 рр. вийшла друком „Велесова Книга” – історія праслов'ян за півтори тисячі років, де описані ритуали, пов'язані з вживанням риби. Прийняття на Київській Русі християнства і введення в життєвий уклад постів, виникнення численних монастирів сприяло збільшенню попиту на рибу і дало значний поштовх розвитку рибного промислу, який з часом для багатьох став основним заняттям [1].

Історичні документи засвідчують, що рибними угіддями володіли високопосадові світські та духовні особи, монастирі, а іноді й люди з нижчих верств населення. Були й такі водойми, які нікому не належали і в них дозволялось ловити рибу кожному бажаючому [2].

Удільні князі в своїх вотчинах закріплювали за собою найбагатші рибою водойми. Рибу для них добували спеціальні ловці, в обов'язок яких входила доставка до княжого столу певної кількості риби. Порівняно з іншою челяддю, рибалки, як і мисливці, користувалися певними привілеями.

В ту пору рибальство було промислом, що давав засоби для існування. Ніяких законів про охорону рибпромислових угідь та рибних запасів в той час не існувало і вилов риби проводився, за сучасними мірками, хижацьким, варварським способом. Критерій був єдиний – висловити якомога більше риби. Однак рибний промисел складався не лише з професійного рибальства. Штучним вирощуванням риби люди займалися теж відносно тривалий час.

Сформоване в самостійну галузь ставове рибництво зустрічається вже в середньовіччі: у XIII та XIV ст. ставові господарства існували в Чехії, Галичині, Богемії, Польщі, деяких інших країнах та перебували під особливим контролем державної влади. Деякі з ставових господарств існують і в наш час: наприклад, господарство Вітінгау (Чехія), що виникло в 1358 р.; господарство Затор (Галичина), що було створене за польського короля Казимира Великого. За свідченням М. Сомова, ці середньовічні ставові господарства аж до другої половини XIV століття не піддавались будь-якій науково-обґрунтованій експлуатації і використовувались, переважно, для тимчасового перетримування та неконтрольованого нагулу риби, і лише випадково, за сприятливих умов, можна було очікувати на спонтанне відтворення молоді окремих видів риб в результаті природного нересту.

Тільки з другої половини XIV ст., а особливо в XV та XVI ст. ставове господарство значно удосконалюється. У книзі Дубравіуса (1486–1553 pp.) наводиться докладний опис баварських і богемських ставових господарств того часу.

В XVII столітті, коли європейське середньовічне ставове господарство досягло свого найефективнішого розвитку, кращі господарства залишались без поповнення молоддю риб протягом кількох років внаслідок недосконалості технології риборозведення [2]. Слід зауважити, що на той час більшість ставових господарств мала шестирічний цикл, тобто риба надходила в продаж на шостому році вирощення. Основним об'єктом культивування середньовічного ставового господарства був короп, вирощування якого активно поширювалось у країнах Західної та Центральної Європи. Другорядними

видами риб, яких вирощували в ставах, були щука та лин [1].

На східнослов'янських землях штучне розведення риби також відоме з давніх давен. Археологічні розкопки на території Новгородської землі, України та в інших місцях дозволили виявити залишки давніх ставових споруд, про які збереглися відомості в таких географічних назвах, як Ставище, Кишкове, Кишник, Кишкінськ (кишкою називали кам'яну стіну в ставових спорудах). Візантійський літописець Косьма Каппадійський, сучасник походів київського князя Ігоря в Константинополь, свідчив, що руси будували стави краще, ніж греки – “міцніше і дуже добре для риби”. Літописи донесли до нас імена перших вітчизняних рибоводів. Братів Смолятичів з Новгорода, Валібора з Києва та інших фахівців відправляли в „замор'є” вчити іноземців, як розводити рибу. А Івашка Голий та Семен Смерд за вказівкою самого царя Івана III навчали греків, які спеціально прибули в Московію займатись тонкощами рибницької справи.

Мистецтво будівництва ставів у нас було широко розповсюджено. На відміну від інших країн, де гарні стави створювали головним чином в землеволодіннях королів та найбагатших вельмож. В Україні великі та складні водні споруди будувались у великій кількості. Рибництвом активно займалися в багатьох монастирях. Найбільшого розквіту воно сягнуло в період з XIV по XVI ст. Так, Глинський монастир (пустинь) (нині Сумська область) свого часу, за словами німецького інженера Курціуса, який служив у шведських військах та потрапив у полон, мав стави з греблями, каналами та іншими пристроями, яким могли б позаздрити власники найкращих ставів у будь-якій країні Європи [1].

Широко відомі також стави Києво-Печерської лаври та інших монастирів. Варто уваги те, що деякі прийоми рибництва, розроблені в ті часи, є актуальними і нині. Як і багато століть тому, рибоводи вирощують коропів окремо по вікових групах; будують вирощувальні та нагульні стави; використовують зимувальні стави, годують риб за графіком, вивчають хвороби риб та засоби боротьби з ними. В ті далекі часи вже існували дзеркальний, рамчастий, лускатий та безлускатий коропи.

Арабські натуралісти, що перебували на території Київського Полісся, писали, що тут розводили кутума (перська та арабська назва вирезуба). Географ Хаан розповідав, яке населення, яке мешкає біля Борисфена (Дніпра), споживає дуже багато риби. І не тільки ріки там багаті рибою, але люди вміють її розводити так, як цього не знають ні на Сході, ні в Греції, ні в Єгипті, ні будь-де. За його ж розповіддю, один з місцевих жителів був взятий у полон каманами (половцями) та проданий ними на Схід. Але там він навчив людей дуже майстерно споруджувати ями з берегами, що не руйнуються, наповнені чистою водою, і в них дуже добре розводити рибу. За це його відпустили з полону [1].

Італійський мандрівник Канебаро, який був у Підмосков'ї більше семи століть тому, відзначав, що “руси розводили в ставах великих вусатих риб, що називались сомами. На вигляд вони жахливі, але м'ясо в них чудове...”. В середині XV століття на Русі вже вміли вирощувати стерлядь, карасів, вирезуба, а в багатьох монастирях, крім стерляді, займались ще розведенням коропа [1].

У ті ж часи ставове рибництво було розвинено у Придніпров'ї, ним займалися запорожці, і у них було чому повчитися. Так, за словами сучасників, „вони вміли з неймовірною спритністю спускати всю воду, виловлювати рибу, чистити стави і знову швидко їх наповнювати і водою, і рибою. Крім того, вони розводили просту, звичайну рибу, але мало де вона була така смачна. Мабуть, знали запорожці, який корм, яка вода потрібні рибі. Іноді підкидали вони у став якусь особливу траву, яку риба дуже охоче їсть і від тієї трави завжди здорова”.

Цікаво, як запорожці годували рибу: вони розрізали гарбуз навпіл, викидали середину, наповнювали порожнину землею, зв'язували половинки і кидали у воду. Гарбуз йшов на глибину і слугував риbam кормом. Цей спосіб цікавий і тим, що так годували рибу в давні часи у далеких країнах, наприклад у давній Індії або в Японії. А у кінці XVIII ст. цю пораду можна було зустріти в російських журналах.

В Україні будівництвом ставів і розведенням в них риби люди займалися

здавна. Ще в XIV–XV ст. будували штучні водойми, що використовувались в різних напрямках: для забезпечення роботи водяних млинів, що мало найбільше господарське значення, напування худоби, зрошування городів, з протипожежною метою, для вирощування риби. До XV ст. відноситься будівництво ставів “Чорнилівка”, “Кузьмин”, “Старокостянтинівський”. У названих ставах з давніх часів зберігся коропа, який був вихідним матеріалом для виведення та поліпшення існуючих порід коропа. Ще у XVI ст. в ставах і водоймах розводили коропів, форель, відгодовували стерлядь та іншу цінну рибу [3].

Заможні селяни і монастирі будували на річках млини, для чого споруджували греблі, а в утворених таким чином ставах розводили коропа, лина, карася та інших риб.

З 1529 р. на території Волині, Київщини та Литви діяв Литовський статут, що передбачав штраф та компенсацію за риболовлю в чужих водоймах, за отруєння водойм. Литовський статут 1557 року забороняв риболовлю в період нересту з 1 квітня по 1 липня. Стави, як цінне майно, у XVI ст. вносились в інвентарні книги литовських князів [2].

Особливості будівництва ставів визначалися перш за все характером їх подальшої експлуатації. Так, стави для млинів будували на більш великих ріках, з постійним розходом води, забезпечуючи роботу млинів в різні сезони року. Стави такого типу, а скоріше водосховища, великі за площею, неспускні, складали значну частину загального ставового фонду Правобережжя України. Власниками ставів або орендарями млинів проводився періодичний вилов озерно-річкових риб (щуки, окуня, плітки, карася та ін.), запаси яких утворювались у природних умовах водойми.

У 1600 р. техніка розведення та вирощування коропа вже була добре освоєна. Інформацію про це зафіксовано в хронологічному порядку в книзі Джона Трейвернера „Деякі експерименти, що стосуються риби, та плоди”. Описане вирощування прісноводних риб, зокрема коропа. В царській Росії залишилися непоміченими дослідні роботи та статті А.Т. Болотова. З 1778 по

1822 рр. він опублікував 97 праць з питань ставового рибництва. Багато пропозицій Болотова, забуті та загублені в архівах, знайдені та значно поглиблені радянськими рибоводами.

З XVIII ст. спостерігається занепад ставового рибництва, до чого призвела низка економічних причин. Ставове господарство, яке накопичило на той час значний потенціал практичного досвіду, все ж таки залишалось малоефективною галуззю без відповідної наукової бази, яка значною мірою характеризувалась досить примітивними середньовічними формами ведення господарства. Водночас удосконалення технологічної бази інших напрямів аграрного виробництва та зростання у зв'язку з цим їх продуктивності призвели до зниження ринкових цін на рибу. Ставове рибництво не змогло витримати конкуренцію з рослинництвом (рільництвом) та тваринництвом і почало поступово занепадати. Багато рибницьких ставів було спущено та перетворено на польові угіддя [3].

Так тривало до середини XIX ст., коли в ставовому рибництві знову почалося відродження, пов'язане з причинами загально-економічного розвитку. З цього часу ставове рибництво починає набувати вже сучасних форм. Основоположниками сучасного ставового рибництва були І. Шуста (I. Susta, 1835-1914 рр.) та Ф. Дубіш (Ph. Dubisch, 1813-1888 рр.). Шуста своїми дослідженнями живлення коропа та деяких інших риб започаткував систему раціональної годівлі риби та удобрення ставів, а рибовод-практик Дубіш розробив досить ефективні методи вирощування коропів-одноліток, чим істотно поліпшив технологічну базу щодо найбільш відповідального етапу ставового рибництва – вирощування рибопосадкового матеріалу.

Велику роль у справі розвитку ставового рибництва відіграло відкриття Ремі біотехнологічних прийомів штучного запліднення ікри риб (так званий „мокрий” спосіб), що дало змогу широко розгорнути ставову аквакультуру форелі. Найбільшого розвитку західноєвропейське ставове рибництво досягло в Німеччині, Чехії та Польщі. В Німеччині до 1930 р. налічувалось 62 тис. рибоводних ставів: на кожну 1 тис. га загальної території припадало 1,05 га

рибницьких ставів, а на 1 тис. га сільськогосподарських угідь – 1,63 га рибницьких ставів. У Чехії (за даними 1927 р.) було 44 тис. га рибницьких ставів, у Польщі – 55 тис. га. Ставове рибництво розвивалось також у Франції, Бельгії, Австрії, Швейцарії, Данії, Угорщині та інших країнах. Таким чином, у Західній Європі ставове рибництво мало широке розповсюдження як одна з форм сільськогосподарського земле- та водокористування [3].

У середині XIX ст. мало які з поміщицьких ставів не були зариблені. Вирощували коропів, карасів, стерлядь, сомів, щук та інших риб. Відомий факт: герой Вітчизняної війни 1812 р. Люперсольський, що поселився в своєму маєтку на Полтавщині, розводив рибу на науковій основі, вносив у стави дев'ять сумішей добрив, а також висівав рослини, що збільшували продуктивність ставу і це давало добрий результат. У другій половині XIX ст. над проблемами ставового рибництва почали працювати вчені, які на прикладі коропового господарства почали вивчати умови існування, розмноження та живлення коропів, виявляти їх хвороби, робити аналіз стану ґрунту і води. Наукові дослідження поглиблювали основи рибного (зокрема, коропового) ставового господарства [2].

Є свідчення про ставове господарство А. Гостковського в Галичині – одне з інтенсивних коропових господарств, яким керував безпосередньо власник. У цьому господарстві на зиму щорічно залишались на зимівлю до 100 племінних плідників [4].

Розвиток ставового рибного господарства як галузі сільськогосподарського виробництва особливо активізувався в Україні у XIX ст., головним чином у маєтках великих землевласників. Причому на Правобережжі ставове господарство під впливом сусідніх Польщі та Галіції з'явилося раніше і розвивалося більш інтенсивно, ніж в інших регіонах. Ця обставина, поряд із сприятливими для рибництва природними умовами, привела до значно більш високої насиченості ставовим фондом західних регіонів України [5]. Отже, на більшості території України протягом кількох століть ставове рибне господарство, як і по всій дореволюційній Росії, виникало

стихійно, не мало помітного промислового значення, а багаті потенційні можливості для розвитку цієї галузі господарства використовувались вкрай недостатньо.

В інших губерніях України – Чернігівській, Полтавській, Харківській, Херсонській – ставове рибництво, в силу історичного процесу і природних особливостей (насамперед наявності водних джерел), не одержало помітного розвитку, спроби розведення риби окремими поміщиками і деякими сільськими товариствами мали спонтанний характер.

У середині XIX ст. ставові рибні господарства споруджували в багатьох маєтках поміщиків Київської, Подільської, Волинської, Полтавської, Харківської, Одеської та Бессарабської губерній. Але в більшості випадків переважали невеликі господарства натурального типу. Тільки в деяких поміщицьких господарствах під керівництвом досвідчених рибоводів риба протягом двох років досягала ваги 500–600 г. Загальна рибопродуктивність ставів не перевищувала 100-150 кг/га і тільки в окремих господарствах вона досягала 200 кг та більше на один гектар ставової площі [3].

Хоча в цей період науково-дослідна та організаційна робота в області ставового рибництва не провадилась, окремі особи вже й тоді розуміли важливе значення ставового рибництва та започаткували його вивчення й організацію. Серед них у першу чергу слід назвати В.І. Врасського, який відкрив так званий „сухий” спосіб запліднення ікри, що дозволяв запліднювати до 90 % ікри (при „мокрому” способі – лише 10-20 %). У 1855–1865 рр. Врасський працював над проблемами рибництва на влаштованому ним Нікольському рибницькому заводі у Новгородській губернії. Діяльність заводу досягла найбільших масштабів з 1879 по 1912, коли ним завідував О.А. Грімм. Неодноразово на різних вітчизняних та закордонних виставках завод отримував почесні нагороди. Заслуговує на увагу перший російський посібник зі ставового рибництва О. Грімма “Беседы о прудовом хозяйстве”, який був 6 разів перевиданий (останній – у 1913 р.) і сприяв розвитку зацікавленості до цієї тоді мало відомої галузі аграрного виробництва. Нікольський завод став не тільки

рибницьким підприємством, але й озерною рибогосподарською станцією. У звіті за 1912 р. можна знайти дані про те, що на завод були командировані для практичного та теоретичного вивчення рибництва 14 осіб, у тому числі з Харківської губернії (РДІА, сп. 28019, арк. 38–39). Завод видавав наукові праці під назвою „С Никольского рибоводного заводу” [6].

У 1866 р. Указом Олександра II документи з риболовлі були зібрані в Третьому відділенні створеного Тимчасового відділу з поземельного устрою державних селян Департаменту землеробства Міністерства державного майна. 22 липня 1881 р. Міністерство державного майна затвердило Статут Російського товариства рибництва та рибальства. Головою товариства були: в 1881–1893 рр. – В.А. Грейг – один з аматорів рибальства; у 1893–1905 рр. – В.І. Вешняков – автор праці „Рибальство та законодавство”; у 1905–1917 рр. – О.А. Грімм – відомий дослідник рибальства та рибництва. Товариство розглядало питання та заходи з поліпшення рибальства, розвитку ставового рибництва, брало участь в розробці правил рибальства; видавало періодичний орган „Вісник рибопромисловості”, з 1886 по 1917 рр. Товариство мало 18 відділень, в тому числі Київське.

До імперіалістичної війни в трьох губерніях Правобережжя – Київській, Подільській та на Волині, що вважалися по праву кращим і перспективним короповим рибницьким регіоном імперії, налічували, за даними Департаменту Землеробства, 26 ставових господарств загальною площею приблизно 3000 га. Крім того, тут ще налічувалось 829 окремих ставів площею 35700 га, що використовувались для вирощування коропа або для вилову так званої “дикої” риби. Рибовод П. Завістовський повідомляв, що за відомостями завідувача Київським рибницьким районом Г.Г. Гадда, у 1915 році в трьох вищеназваних губерніях зареєстровано 30 ставових господарств площею 2593 га [7].

У короткому огляді російського ставового господарства в дореволюційний період Мартишев Ф.Г, посилаючись на Сомова, наводить такі цифри по тих же губерніях (на 1915 рік) – 32 господарства загальною площею 3140 га. Ці дані, можливо неточні, свідчать про дуже слабкий розвиток

промислового рибництва в умовах царської Росії навіть у найбільш придатних для нього географічних регіонах. На території теперішніх областей України в той період ставових господарств було: в Київській губернії – 17 площею 816,4 га; в Подільській – 4 площею 396,6 га; на Волині – 9 площею 820,7 га. Великі ставові господарства були також в Полтавській, Харківській, Одеській, Херсонській, Бессарабській та інших губерніях [8].

До Жовтневої революції культурним центром ставового рибництва України вважалось ставове господарство у передмісті Києва – Шулявці, яке було засновано у 1894 р. Київським відділенням Російського товариства рибництва та рибальства. У склад господарства входили озера площею близько 130 га. Це господарство реалізовувало посадковий матеріал цінних видів риб, провадило акліматизацію нових цінних видів, консультувало з питань технології їх розведення у ставах. Біля заплав Дніпра у ставах розводили, головним чином, сазана, якого затримували в плавнях під час повені спеціально влаштованими греблями. Цьоголіток сазана виловлювали з плавнів, зпускаючи воду, після чого їх пересаджували в стави для нагулу.

Київський відділ Російського товариства рибництва та рибальства взагалі сприяв поширенню культури коропа та підвищенню рівня рибогосподарського освоєння ставів на початку ХХ ст. За ініціативою цього відділу були побудовані на кошти Департаменту Землеробства три невеликі риборозплідники. Посадковий матеріал, що вирощувався в них, йшов на зариблення нагульних ставів. Активну допомогу в організації ставових господарств та популяризації наукових знань надавав відомий спеціаліст з рибництва Г.Г. Гадд, що працював в Київському рибницькому районі [9].

На Волині було 310 ставів, що займали 17109 га, але культурних ставових господарств тут було менше, ніж у Київській губернії, хоча за загальною площею ставів (820,7 та 816,4 га) різниці майже не було. Господарства на Волині були більшими. Їх недоліками були значна занедбаність ставів та заростання макрофітами. Тим не менш, за сприятливих кліматичних та ґрунтових умов, культурні господарства давали у 8 разів більше продукції, ніж

неокультурені стави. В них розводили лускатого, малолускатого, голого коропа та лина [8].

Рельєф місцевості Подільської губернії був досить сприятливий для розвитку ставового господарства, але воно велося вкрай примітивно. Плідників висаджували у став, там вони нерестилися, та молодь, що підростала до 40-50 г, виловлювалась для подальшого вирощування. Використовувалась і однолітня нагульна система господарства. Посадковий матеріал у вигляді річника коропа висаджувався у нагульний став навесні та вже восени виловлювався як товарна столова риба.

У Подільській губернії налічувалось 107 ставів площею 8565 га. Вони недостатньо використовувались для цілей ставового господарства. У 1904 р. було створено Подільське товариство рибництва. В його функції входила організація товариств, рибних господарств, придбання ставів та землі. Незважаючи на спрощену технологію ведення господарства в цьому районі, ставову рибу збували не тільки тут, але й за кордоном. Так, з Волинської та частково з Подільської губерній її вивозили в Австрію.

У Чернігівській губернії, де було багато ставів, окремі поміщики провадили посадку коропів у стави і озера (59 озер площею 1430 га). Ці дії носили випадковий характер та не могли вплинути на розвиток ставового господарства.

У Полтавській губернії ставове рибництво було мало розповсюджено. З окремих починань відомий випадок у 1914 році, коли в Роменському повіті було зариблено коропом 20 ставів площею біля 65,5 га. Багато власників ставів надавали перевагу розведенню дрібної риби. В губернії було всього три великих ставових господарства: у Переяслівському повіті, у Хорольському повіті (с. Натальївка), у Пирятинському повіті при Носівському цукровому заводі у с. Черняхівка.

Ставовим рибництвом займались і деякі сільські товариства. Більшість ставів, що належали сільським товариствам, було в Прилуцькому та Кременчуцькому повітах. Там розводили карасів, линів, коропів, сигів, окунів

та навіть форель.

Харківська губернія мала три раціонально збудованих ставових господарства: у Сумському, Ізюмському та Богодухівському повітах. У Волочановському повіті (1914 р.) у 24 стави площею біля 59 га був посаджений для нагула короп [8]. Стави розташовувались переважно в балках. Джерелом їх водопостачання були головним чином атмосферні опади, джерельна вода.

Багато ставів Харківської губернії, залишаючись без потрібного нагляду, засмічувались та заростали, облов риби не проводився, внаслідок чого рибопродуктивність цих ставів була досить низькою. Головна риба ставів – карась, сазан, лин, лящ, плітка та краснопірка.

Зниження уловів морських та прісних риб південних районів України підвищило зацікавленість у розвитку ставового господарства. У 1907 р. мешканець м. Миколаїва Зленко створив на річці Інгул цілу систему ставів, куди випустив 1000 коропів, 100 карасів, 500 лінів, 200 краснопірок, 18 вирезубів та представників деяких інших порід риб.

В Одеському повіті ставові господарства почали з'являтися значно раніше. Одно з них було організовано в балці Дофинівського лиману. Існувало ставове господарство в Ізмаїльському повіті. В Одеському повіті під ставові господарства використовували балки (яри), дуже поширені також у Херсонській та Бессарабській губерніях. Стави створювали шляхом перегородження балок греблями, а водопостачання їх відбувалося атмосферними опадами. Господарство велось екстенсивним способом. У 1912 р. на Одеський ринок із місцевих ставів було доставлено 23628 кг коропа.

Невелике рибницьке господарство, що складалося з кількох неспускних ставів, було в маєтку Фальц-Фейна у Херсонській губернії, де розводили сазана та вирощували судака, карася, щуку, окуня. Оригінально було вирішено тут питання з посадковим матеріалом. Невеликою дамбою виділялась ділянка плавень. У повінь разом з водою сюди потрапляла риба, переважно сазан. У плавнях виловлювались і плідники, яких пересаджували в спеціальний став, що слугував під час повені місцем нересту. Коли вода спадала, плідники

випускались, молодь затримували (шлюзи в греблі зачинялись). Наприкінці літа через цей шлюз вода спускалась у річку, а цьогорічок виловлювали та пересаджували у став для подальшого нагулу. За рік повного вилову риби в цьому господарстві доходила до 320 ц [8].

Природні умови цих трьох губерній дозволяли успішно розвивати ставове господарство в долинах річок (Бугу, Інгулу, Інгульцю) та використовувати для рибництва численні балки. Однак ці дані неповні. В одній тільки Київській губернії було додатково враховано 13243,5 га ставів, у яких розводились короп, лин, карась, щука, судак, сом, окунь, миньок, лящ, в'язь, плітка, краснопірка, пічкур, йорж, в'юн. Тільки у 1914 р. губернія доставила на ринок 163957 кг коропа [8].

У 1917 р. в Петербурзі було організовано відділ рибальства та науково-промислових досліджень у Державному інституті дослідної агрономії. Відділ був створений на базі Бюро з промислової зоології та рибальства – Вченого комітету Міністерства держмайна та лабораторії спеціалістів рибної справи Департаменту землеробства. Першим керівником Відділу прикладної іхтіології був В.К. Бражников, після нього відділ очолювали В.І. Мейснер, Л.С. Берг, І.Н. Арнольд (РГІА. – Сп. 6264. – Оп. 6 – 30 арк.).

9 грудня 1918 р. була підписана Постанова Уряду „Про Головне управління з рибальства та рибної промисловості і його органах на місцях” („Головриба”) – перший центральний орган управління рибною промисловістю після жовтня 1917 р. У 1919 р. у Керчі заснована перша в Азовсько-Чорноморському басейні Керченська іхтіологічна лабораторія, пізніше перетворена в Керченську, а потім в Азово-Чорноморську наукову рибогосподарську станцію. У 1920 р. при Управлінні „Головриба” створено „Наукриббюро” у складі трьох секцій – науково-промислової, рибництва та економічної.

Працювали також товариства дослідників природи, товариства природознавців, створені при університетах, зокрема Київське товариство природознавців (1869–1928), Харківське товариство дослідників природи

(1869–1939), Новоросійське (Одеське) товариство природознавців (1870–1928). Ці наукові об'єднання сприяли розвитку вітчизняної науки, проводили дослідження природи, популяризували та поширювали природничо-наукові знання.

У 1871–1872 рр. Новоросійським товариством природознавців була відкрита перша в Росії Севастопольська біологічна станція. Крім того, на Україні існували Товариство Подільських природознавців і любителів природи (засноване 1910 р.), Кримське товариство природознавців і любителів природи (засноване 1910 р.), Товариство дослідників Волині. Всі ці товариства друкували свої праці у наукових збірниках.

Отже, можна зробити висновок, що на теренах Східної Європи, в тому числі і в Україні, рибництво, особливо ставове, має багатовікову історію, і на початок ХХ ст. повністю сформувалися передумови появи наукових засад ставового рибництва.

Список використаної літератури

1. *Мовчан В. А.* Жизнь рыб и их разведение / В. А. Мовчан. – М. : Колос, 1966. – 351 с.
2. *Козлов В. И.* Аквакультура в истории народов с древнейших времен / В. И. Козлов. – М. : ДФ АГТУ, 2002. – 349 с.
3. *Елеонский А.Н.* Рыбоводство в естественных и искусственных водоемах / А. Н. Елеонский. – М. : Всесоюз. Кооп. об-ние изд-тво, 1936. – 54 с.
4. *Деревянко Г.С.* Прудовое хозяйство и рыбоводный завод при Богородицком сельскохозяйственном училище: материалы к познанию русского рыболовства / Г. С. Деревянко; Департамент земледелия. – СПб., 1913. – Т. 2, вып. 11. – С. 15–17.
5. *Присяный В. С.* Прудовое рыбное хозяйство западных областей Украинской ССР / В. С. Присяный // Труды УкрНИИРХ. – К., 1948. – № 5. – С. 87–202.
6. *Кожин Н. И.* В. П. Врасский / Н. И. Кожин // Рыбоводство и рыболовство. – 1963. – № 12. – С. 30–31.
7. *Завистовский П.* Положение прудовых рыбных хозяйств на Украине и меры к их улучшению и развитию / П. Завистовский. – Х. : Изд. Госплана УССР, 1927. – 118 с.
8. *Мартышев Ф. Г.* Прудовое рыбоводство / Ф. Г. Мартышев. – М., 1949. – Ч. 1. – 135 с.
9. *Гадд Г. Г.* Карповое прудовое хозяйство / Г. Г. Гадд. – К. : Изд. журн. "Хозяйство", 1917. – 84 с.